

e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Formation of a Legal Culture of the Individual as a Prerequisite for Effective Provision and Protection of Human Rights

Mykola Miahkov ¹ *

¹ Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Ukraine). Associate Professor at the Department of Public Law, PhD in Law, Associate Professor.

* **Corresponding Author**, e-mail: naukaua@ukr.net

ARTICLE INFO

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2026.6.19](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2026.6.19)

Received:

21 April 2026

Accepted:

22 May 2026

Published online:

23 May 2026

Copyright © 2026 by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

The article examines the legal culture of the individual as one of the key prerequisites for the effective promotion and protection of human rights in the context of contemporary global transformations. The relevance of the study is determined by the growing influence of globalization, digitalization, security challenges, and socio-cultural differentiation, which significantly affect the formation of legal consciousness and the practical implementation of human rights. The study aims to conceptualize the legal culture of the individual as a multi-level phenomenon and to develop an analytical framework for examining its role in ensuring and protecting human rights. The methodological basis of the research includes systemic, structural-functional, and comparative legal approaches, as well as conceptual modeling. The empirical foundation consists of contemporary international and Ukrainian scholarly works devoted to legal culture, legal consciousness, the rule of law, and human rights. The findings demonstrate that the legal culture of the individual represents a complex multi-level system shaped by individual, institutional, and global factors. The study identifies the main regional models of legal culture and their influence on human rights protection mechanisms. A vector model of legal culture formation is proposed, according to which its development is determined by the interaction of four major vectors: the universalization of human rights, cultural and civilizational specificity, state security, and digital transformation. It is argued that contemporary legal culture evolves under conditions of increasing normative pluralism and growing diversity of legal development trajectories. The study concludes that human rights protection effectiveness depends not only on legislation and institutional performance but also on the level of legal culture of individuals. Modern Ukraine is characterized by a specific model of legal culture that combines European legal values, national legal traditions, and wartime security priorities. The proposed approach expands the theoretical framework for studying legal culture and may be applied in future research on human rights and legal policy.

KEYWORDS

legal culture, legal culture of the individual, human rights, legal consciousness, rule of law, legal pluralism, legal policy, European integration, Ukraine.

e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Формування правової культури особистості як передумова ефективного забезпечення та захисту прав людини

Микола О. Мягков ¹ *

¹ Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (Україна). Доцент кафедри публічного права, канд. юрид. наук, доцент.

* Автор-кореспондент, e-mail: naukaua@ukr.net

СТАТТЯ	АНОТАЦІЯ
Дослідницька DOI: 10.70651/3083-6018/2026.6.19 Отримана: 21.04.2026 р. Прийнята: 22.05.2026 р. Опублікована: 23.05.2026 р. Авторське право © 2026 автора Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).	Статтю присвячено дослідженню правової культури особистості як однієї з ключових передумов ефективного забезпечення та захисту прав людини в умовах сучасних глобальних трансформацій. Актуальність теми зумовлена зростанням впливу глобалізаційних процесів, цифровізації, безпекових викликів та соціокультурної диференціації, які істотно змінюють механізми формування правової свідомості та реалізації прав людини. Метою дослідження є концептуалізація правової культури особистості як багаторівневого феномену та розроблення аналітичного підходу до вивчення її ролі у забезпеченні й захисті прав людини. Методологічну основу дослідження становлять системний, структурно-функціональний та порівняльно-правовий підходи, а також метод концептуального моделювання. Емпіричною базою дослідження стали сучасні зарубіжні та українські наукові праці, присвячені проблематиці правової культури, правової свідомості, верховенства права та прав людини. У результаті дослідження встановлено, що правова культура особистості є складною багаторівневою системою, яка формується під впливом індивідуальних, інституційних та глобальних чинників. Виявлено особливості регіональних моделей правової культури та їхній вплив на механізми забезпечення прав людини. Запропоновано векторну модель формування правової культури особистості, відповідно до якої її розвиток визначається взаємодією чотирьох основних векторів: універсалізації прав людини, культурно-цивілізаційної специфіки, державної безпеки та цифрової трансформації. Обґрунтовано, що сучасний розвиток правової культури відбувається в умовах посилення нормативного плюралізму та зростання неоднорідності моделей правового розвитку. Зроблено висновок, що ефективність забезпечення та захисту прав людини залежить не лише від якості законодавства та діяльності державних інститутів, а й від рівня розвитку правової культури особистості. Встановлено, що сучасна Україна формує специфічну модель правової культури, яка поєднує європейські правові цінності, національні правові традиції та безпекові пріоритети воєнного часу. Запропонований підхід розширює теоретичні можливості дослідження правової культури та може бути використаний у подальших наукових розвідках у сфері прав людини та правової політики.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

правова культура, правова культура особистості, права людини, правова свідомість, верховенство права, правовий плюралізм, правова політика, євроінтеграція, Україна.

1. Introduction

У сучасному глобалізованому світі питання формування правової культури особистості набуває особливої актуальності, оскільки саме вона виступає одним із ключових соціокультурних чинників ефективного забезпечення та захисту прав людини. Правова культура не лише відображає рівень правової обізнаності та правосвідомості індивіда, а й визначає практичні моделі його взаємодії з державою, правовими інститутами та іншими суб'єктами суспільних відносин. В умовах трансформації сучасних правових систем правова культура стає важливим індикатором стабільності демократичних інститутів, легітимності влади та реального стану дотримання прав людини. В такому ландшафті актуальність дослідження зумовлена тим, що на початку XXI століття спостерігалися процеси певної конвергенції правових культур, пов'язані з глобалізацією, розвитком міжнародних механізмів захисту прав людини та поширенням універсалістських правових стандартів. Однак у сучасних умовах дедалі виразніше проявляються ентропійні тенденції, які характеризуються фрагментацією правових підходів, посиленням культурно-цивілізаційних відмінностей та зростанням напруження між універсальними та локальними моделями праворозуміння [12]. Зокрема, у різних регіонах світу спостерігаються різноспрямовані процеси: від посилення правового релятивізму та традиціоналізації правових систем у частині країн Глобального Півдня й Сходу до тенденцій надмірної сек'юритизації прав людини в окремих державах Глобального Півночі, що іноді призводить до обмеження громадянських свобод під приводом забезпечення безпеки [1, 17].

Особливого значення набуває аналіз зазначених процесів у контексті України, яка одночасно перебуває під впливом євроінтеграційних трансформацій, спрямованих на імплементацію європейських стандартів прав людини та верховенства права, і воєнних реалій, що об'єктивно зумовлюють розширення безпекових обмежень і трансформацію правової поведінки суспільства. Така ситуація формує складну конфігурацію правової культури, в якій співіснують різноспрямовані вектори розвитку.

З огляду на вищезазначене, доцільним є розгляд правової культури особистості не як статичного явища, а як динамічної системи, що перебуває під впливом різних соціально-правових «силових полів». Це дозволяє концептуалізувати її як результат взаємодії конвергентних і дивергентних процесів, які формують складну траєкторію розвитку прав людини у різних цивілізаційних просторах. Відповідно, дослідження спрямоване на виявлення цих тенденцій та їх впливу на ефективність реалізації прав людини через призму правової культури особистості.

2. Literature Review

Сучасні дослідження правової культури особистості та її ролі у забезпеченні прав людини формують складне міждисциплінарне поле, яке охоплює юридичну соціологію, теорію права, політичну науку та студії прав людини. У науковій літературі останніх років спостерігається перехід від нормативно-формальних підходів до аналізу права як соціально вбудованої практики, де ключове значення має взаємодія індивіда з інституціями, правовими нормами та соціальними структурами.

У центрі сучасних досліджень знаходиться концепція правової свідомості, яка розглядає право не лише як систему норм, але як спосіб повсякденного конструювання соціальної реальності. У межах цього підходу правова культура особистості аналізується через практики інтерпретації, прийняття або заперечення права у повсякденному житті. Ключовими є роботи, що розвивають реляційний підхід до правової свідомості, у якому наголошується, що правове мислення індивіда формується через мережі соціальних взаємодій та інституційного досвіду [16]. Зокрема, підкреслюється, що правова свідомість є контекстуальною та залежить від рівня довіри до державних інституцій, доступності правосуддя та соціальної справедливості [7]. Сучасні дослідження також показують, що правова культура особистості все частіше розглядається як динамічна система, яка змінюється під впливом соціальних криз, нерівності та трансформації державних інститутів [5, 18]. У цьому контексті особливого значення набуває ідея

про «практичну правову свідомість», яка формується не через абстрактні знання, а через реальний досвід взаємодії з правом.

На мезорівні дослідження зосереджуються на інституційних умовах формування правової культури та ефективності реалізації прав людини. У цьому контексті ключовими є концепції верховенства права (rule of law), інституційної довіри та якості правозастосування. У сучасній літературі підкреслюється, що формальне існування правових норм не гарантує їх ефективної реалізації, якщо відсутня відповідна правова культура як у громадян, так і в інституційних акторів. Дослідження показують, що рівень дотримання прав людини безпосередньо пов'язаний із якістю судової системи, незалежністю судів та рівнем політичної підзвітності [11, 13]. Окремий напрям становлять дослідження трансформації правових систем під впливом кризових явищ, включаючи міграційні процеси, економічні шоки та збройні конфлікти. У цих умовах спостерігається зміщення балансу між правами людини та державними інтересами, що часто супроводжується посиленням адміністративного контролю та обмеженням окремих свобод. Важливою є також література, що аналізує феномен «юдикалізації політики» та розширення ролі судових інституцій у регулюванні соціальних конфліктів, що прямо впливає на формування правової культури суспільства [4, 8, 20].

На макрорівні сучасні дослідження зосереджуються на глобальних трансформаціях права, зокрема на процесах правового плюралізму, фрагментації міжнародного правопорядку та взаємодії різних правових цивілізацій. У літературі підкреслюється, що глобалізація не призвела до уніфікації правових систем, а навпаки – сприяла їх диференціації та гібридизації. Noguerra [6] стверджує, що у різних регіонах світу універсальні стандарти прав людини інтерпретуються через призму локальних культурних, релігійних та політичних контекстів, що формують множинні моделі правового розвитку. Дослідження правового плюралізму показують, що сучасні правові системи функціонують у режимі багаторівневого регулювання, де державне право співіснує з транснаціональними нормами, традиційними практиками та міжнародними стандартами. Це створює складну систему конкуренції нормативних режимів, яка впливає на реальну ефективність захисту прав людини. Окрему увагу в сучасній літературі приділено процесам сек'юритизації прав людини, коли, як справедливо підкреслює Perez [14], питання безпеки починають домінувати над правами і свободами, особливо в умовах терористичних загроз, збройних конфліктів та політичної нестабільності. Це призводить до переосмислення меж допустимого обмеження прав і змінює загальну структуру правової культури у демократичних суспільствах.

Окремий важливий напрям сучасних досліджень правової культури особистості представлений українською науковою школою, яка характеризується поєднанням класичних теоретико-правових підходів із аналізом трансформацій правової системи України в умовах європейської інтеграції, соціальних змін та воєнного стану. У межах цього дискурсу правова культура розглядається як багаторівневий феномен, що включає правову свідомість, правову поведінку, правові цінності та рівень правової освіти особистості. Українські дослідження правової культури особистості характеризуються поєднанням теоретико-правового, інституційного та соціально-правового підходів, з акцентом на її роль у формуванні правопорядку, правосвідомості та ефективності реалізації правової політики держави.

У роботі Н. В. Атаманової та О. В. Дяченка «Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави» [2] підкреслюється, що правова культура є системним явищем, яке включає як нормативний рівень (правові норми та інститути), так і поведінковий рівень (здатність громадян оцінювати та дотримуватися правових приписів). Автори акцентують, що рівень правової культури безпосередньо впливає на стан правопорядку, а подолання правового нігілізму можливе лише через комплекс правових, освітніх та соціальних заходів, спрямованих на консолідацію суспільства навколо принципу верховенства права.

У дослідженні І. З. Криховецького та С. О. Короеда [9] правова культура розглядається як фактор, що безпосередньо впливає на ефективність нормотворення та реалізації правової політики. Автори доводять, що рівень правової культури населення та правозастосовних інституцій визначає дієвість законодавства, а також успішність впровадження правових реформ. Особливий акцент зроблено на необхідності системних заходів у сфері правової освіти та підвищення доступності правових послуг як інструментів формування правової культури суспільства.

С. Зубчевська [19] розглядає чинники, що перешкоджають становленню належного рівня правової культури серед молодого покоління. Авторка визначає правову освіту, систему правових цінностей та соціальне середовище як ключові детермінанти формування правової культури молоді, наголошуючи на наявності системних проблем у цій сфері, що потребують інституційного реагування.

Дисертаційне дослідження Т. Поліщук [15] спрямоване на виявлення ефективних інструментів формування правової культури особи, а також висвітлення проблем та перешкод на шляху її розвитку в Україні. У дослідженні наголошується, що ключовим завданням формування правової культури є забезпечення в суспільстві в цілому та серед окремих громадян достатньої мотивації для дотримання правових норм і правомірної поведінки. У дисертації подано новий підхід до розуміння процесу правової соціалізації, який поступово й еволюційно впливає на рівень правової культури як усього суспільства, так і кожної окремої особистості.

Узагальнюючи, український науковий дискурс демонструє перехід від описового розуміння правової культури до її системного аналізу як багаторівневого феномена, що охоплює інституційний, соціальний та ціннісний виміри. При цьому особливий акцент робиться на її ролі у забезпеченні верховенства права, формуванні правосвідомості громадян та підвищенні ефективності правової політики держави.

У сучасній теорії права дедалі більшого поширення набуває аксіологічний підхід до розуміння прав людини, відповідно до якого права людини розглядаються не лише як сукупність юридично закріплених можливостей, а як система фундаментальних соціальних цінностей, що визначають межі свободи особистості та характер взаємодії людини, суспільства і держави [4]. У цьому контексті правова культура особистості виступає не лише засобом реалізації прав людини, але й необхідною передумовою їх фактичного існування у суспільстві. Формальне закріплення прав і свобод у законодавстві саме по собі не гарантує їх ефективної реалізації. Реальне функціонування механізму прав людини значною мірою залежить від ступеня інтеріоризації правових цінностей особистістю, рівня довіри до правових інститутів та готовності громадян діяти відповідно до принципів верховенства права [20]. Саме тому правова культура може розглядатися як аксіологічний фундамент системи прав людини, який забезпечує трансформацію нормативних приписів у практичну поведінку.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах сучасних суспільних трансформацій, коли поряд із розвитком міжнародних стандартів прав людини спостерігаються процеси фрагментації правового простору, посилення безпекових викликів та зростання нормативного плюралізму. За таких умов рівень правової культури особистості дедалі більше визначає здатність суспільства зберігати баланс між свободою, справедливістю та безпекою. Таким чином, правова культура особистості є не лише наслідком функціонування правової системи, а й самостійним чинником забезпечення та захисту прав людини, який визначає ступінь їх соціальної ефективності.

3. Problem Statement

Сучасний стан наукових досліджень правової культури особистості демонструє значний прогрес у розумінні її соціально-правової природи, інституційної зумовленості та ролі у забезпеченні прав людини. Водночас аналіз літератури свідчить про наявність певного дослідницького розриву, що полягає у відсутності цілісних концептуальних моделей, які б одночасно враховували багаторівневу (мікро-, мезо- та макро-) природу правової культури та її просторову варіативність у глобальному вимірі. Попри значну кількість досліджень, присвячених правовій свідомості (legal consciousness), правовому плюралізму та інституційним аспектам верховенства права, у науковій літературі недостатньо розробленим залишається питання інтеграції цих підходів у єдину аналітичну рамку, що дозволяє пояснити одночасну дію універсальніснх та фрагментаційних процесів у сфері правової культури. Зокрема, недостатньо досліджено, яким чином взаємодіють індивідуальні правові установки, інституційні практики та глобальні трансформації правових режимів у різних цивілізаційних контекстах.

Особливої уваги потребує також проблема регіональної асиметрії розвитку правової культури, яка проявляється у відмінностях між моделями правового розвитку Глобального

Півночі та Глобального Півдня, а також між західними та незахідними правовими традиціями. Існуючі підходи переважно фрагментарно описують ці відмінності, не пропонуючи інтегрованої моделі їх системної взаємодії. У цьому контексті актуалізується необхідність розробки концептуального підходу, який дозволяє розглядати правову культуру особистості як динамічну багаторівневу систему, що перебуває під впливом різноспрямованих соціально-правових, інституційних та глобальних факторів. Такий підхід має забезпечити можливість аналітичного порівняння різних регіональних моделей правової культури та виявлення загальних закономірностей їх трансформації.

Метою статті є концептуалізація правової культури особистості як багаторівневого феномена та розробка аналітичної рамки для її порівняльного аналізу у глобальному вимірі з урахуванням взаємодії індивідуального, інституційного та цивілізаційного рівнів. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати сучасні теоретичні підходи до розуміння правової культури особистості, правової свідомості та прав людини.
- виокремити основні мікро-, мезо- та макrorівневі детермінанти формування правової культури у сучасних дослідженнях.
- узагальнити регіональні моделі правової культури (західну, східну, північну та південну).
- виявити ключові тенденції трансформації правової культури в умовах глобальних соціально-правових змін.
- підготувати концептуальне підґрунтя для побудови моделі динамічної взаємодії різних векторів розвитку правової культури особистості.

4. Methods and Materials

Методологічна основа дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує положення теорії права, юридичної соціології та порівняльно-правових досліджень. Така комбінація дозволяє розглядати правову культуру особистості як багаторівневий соціально-правовий феномен, що формується під впливом інституційних, культурних та глобальних чинників. У межах дослідження застосовано системний підхід, який забезпечує розгляд правової культури як цілісної динамічної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів різних рівнів: індивідуального (правова свідомість та поведінкові установки особистості), інституційного (ефективність правових інститутів, рівень верховенства права) та глобального (трансформації міжнародного правопорядку та правового плюралізму). Для досягнення мети дослідження використано також структурно-функціональний метод, який дозволив визначити основні функції правової культури у процесі забезпечення та захисту прав людини, зокрема регулятивну, інтегративну та аксіологічну функції. У свою чергу, порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу різних регіональних моделей правової культури у глобальному вимірі. Даний метод забезпечує можливість виявлення спільних та відмінних характеристик правових культур у різних цивілізаційних контекстах, а також дозволяє простежити закономірності їх трансформації в умовах глобальних соціально-правових змін.

Крім того, використано метод концептуального моделювання, який є ключовим для даного дослідження. Його застосування дозволило узагальнити наявні теоретичні підходи та сформувати аналітичну рамку для подальшого опису взаємодії різноспрямованих факторів формування правової культури особистості. Зокрема, цей метод забезпечує основу для побудови динамічної моделі взаємодії соціально-правових «векторів», яка буде представлена у результативній частині дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять наукові праці зарубіжних та українських авторів у сфері правової культури, правової свідомості, прав людини та правового плюралізму, опубліковані у період 2010–2026 років (з метою відстеження еволюційних тенденцій) у рецензованих наукових виданнях. Відбір джерел здійснювався за критеріями наукової релевантності, цитованості та відповідності тематиці дослідження.

Аналітична обробка даних здійснювалася шляхом якісного змістовного аналізу наукових текстів із подальшою категоризацією ключових підходів, концептів та теоретичних моделей. Це

дозволило виокремити основні напрями сучасних досліджень правової культури та сформувати основу для подальшого порівняльного аналізу.

5. Results and Discussion

Проведений аналіз дозволяє розглядати правову культуру особистості не лише як сукупність правових знань, цінностей та моделей поведінки, а як багаторівневу систему, що забезпечує зв'язок між індивідом, правовими інститутами та ширшим соціальним середовищем. У такому розумінні правова культура виступає не тільки результатом правової соціалізації, але й механізмом практичної реалізації прав людини. На індивідуальному рівні правова культура визначає готовність особи користуватися своїми правами, захищати їх правовими засобами та дотримуватися прав інших осіб. На інституційному рівні вона впливає на ефективність функціонування судової системи, правоохоронних органів та інших механізмів захисту прав людини. На макросоціальному рівні правова культура формує суспільне ставлення до принципів верховенства права, справедливості та правової рівності. Отже, ефективність забезпечення прав людини залежить не лише від формального змісту законодавства, а й від рівня розвитку правової культури суспільства. Навіть найбільш прогресивні правові норми можуть залишатися декларативними за відсутності відповідних правових установок і поведінкових практик.

Порівняльний аналіз дозволяє виокремити декілька умовних моделей правової культури, які сформувалися під впливом різних історичних, культурних та політичних чинників. Застосування багаторівневого підходу до аналізу правової культури дозволяє виявити суттєві відмінності у механізмах забезпечення та захисту прав людини в різних регіонах світу. Хоча універсальні міжнародно-правові стандарти створюють спільну нормативну основу для розвитку правових систем, їх практична реалізація значною мірою залежить від історичних традицій, домінуючих суспільних цінностей, особливостей державного устрою та рівня інституційного розвитку. Унаслідок цього формуються різні моделі правової культури, які по-різному визначають співвідношення між правами особистості, суспільними інтересами та повноваженнями держави. Водночас сучасні процеси глобалізації, цифровізації та посилення безпекових викликів не усувають зазначених відмінностей, а часто сприяють їх подальшій трансформації. Поряд із тенденціями до уніфікації правових стандартів спостерігаються процеси збереження або навіть посилення регіональної специфіки правового розвитку. Тому для розуміння сучасних механізмів формування правової культури особистості доцільно здійснити порівняльний аналіз найбільш характерних регіональних моделей, які відображають різні підходи до забезпечення та захисту прав людини (табл. 1).

Таблиця 1. Регіональні моделі правової культури та їх вплив на забезпечення прав людини

Модель	Домінуючі цінності	Джерело правової легітимності	Особливості реалізації прав людини
Західна	Індивідуальні права, автономія особистості	Конституціоналізм, верховенство права	Високий рівень інституційного захисту прав
Східна (Азійська)	Соціальна гармонія, колективна відповідальність	Традиція, суспільний консенсус	Перевага суспільних інтересів над індивідуальними
Глобальна Північ	Інституційна довіра, правова стабільність	Розвинуті правові інститути	Системний механізм захисту прав
Глобальний Південь	Соціальна справедливість, розвиток	Комбінація формального та неформального права	Нерівномірність реалізації прав людини
Україна	Поєднання європейських правових цінностей та безпекових пріоритетів	Конституційні принципи, євроінтеграція, державна стійкість	Баланс між захистом прав людини та потребами безпеки

Джерело: розроблено авторами на основі [1, 3, 10].

Аналіз наведених моделей свідчить, що відмінності між ними стосуються не лише інституційних механізмів захисту прав людини, а й базових ціннісних орієнтирів, які визначають зміст правової культури. Якщо в західній моделі домінує індивідуалістичне розуміння прав людини, то в багатьох азійських суспільствах більшого значення набувають колективні інтереси та соціальна гармонія. Водночас країни Глобального Півдня часто поєднують формальні правові

інститути з елементами традиційного та звичаєвого права, що створює специфічні умови реалізації прав людини.

Особливе місце посідає Україна, яка перебуває на перетині кількох правових та цивілізаційних впливів. Поєднання європейського вектора розвитку, національних правових традицій та безпекових викликів воєнного часу формує специфічну модель правової культури, що не може бути повністю віднесена до жодної з класичних груп. Це дозволяє розглядати сучасну правову культуру як результат взаємодії різноспрямованих факторів, що створює підґрунтя для її подальшого аналізу за допомогою векторного підходу.

Слід зазначити, що представлені моделі не існують у чистому вигляді та постійно взаємодіють між собою. Процеси глобалізації тривалий час сприяли їх зближенню, однак сучасні політичні та безпекові виклики демонструють тенденцію до посилення регіональної специфіки та відновлення локальних моделей правового розвитку.

Проведений аналіз свідчить, що існуючі підходи до дослідження правової культури переважно акцентують увагу або на окремих елементах правової свідомості особистості, або на впливі інституційних та соціальних факторів на правову поведінку. Водночас сучасні процеси глобальної трансформації правового простору значно ускладнюють механізми формування правової культури. У реальних суспільних умовах особистість одночасно перебуває під впливом національного законодавства, міжнародних правових стандартів, культурно-історичних традицій, цифрового інформаційного середовища та безпекових викликів. Унаслідок цього правова культура формується не як результат дії одного домінуючого чинника, а як наслідок взаємодії багатьох впливів, що можуть як підсилювати, так і послаблювати один одного. Особливо виразно така багатофакторність проявляється в умовах сучасних глобальних змін. З одного боку, міжнародні механізми захисту прав людини та процеси правової інтеграції сприяють поширенню універсальних правових цінностей. З іншого боку, посилення геополітичної конкуренції, безпекових ризиків, міграційних процесів, культурно-цивілізаційних суперечностей та цифрової трансформації формує додаткові чинники впливу на правову свідомість і правову поведінку особистості. За таких умов традиційні лінійні моделі аналізу виявляються недостатніми для пояснення складної динаміки розвитку правової культури.

З огляду на це доцільним видається використання концептуального підходу, заснованого на уявленні про правову культуру як результат взаємодії кількох соціально-правових векторів. У даному випадку поняття «вектор» використовується не у математичному, а в аналітичному значенні та позначає відносно самостійний напрям впливу певної групи факторів на формування правових цінностей, установок і моделей поведінки особистості. Такий підхід дозволяє не лише врахувати багаторівневий характер правової культури, але й пояснити відмінності у траєкторіях її розвитку в різних суспільствах та історичних умовах.

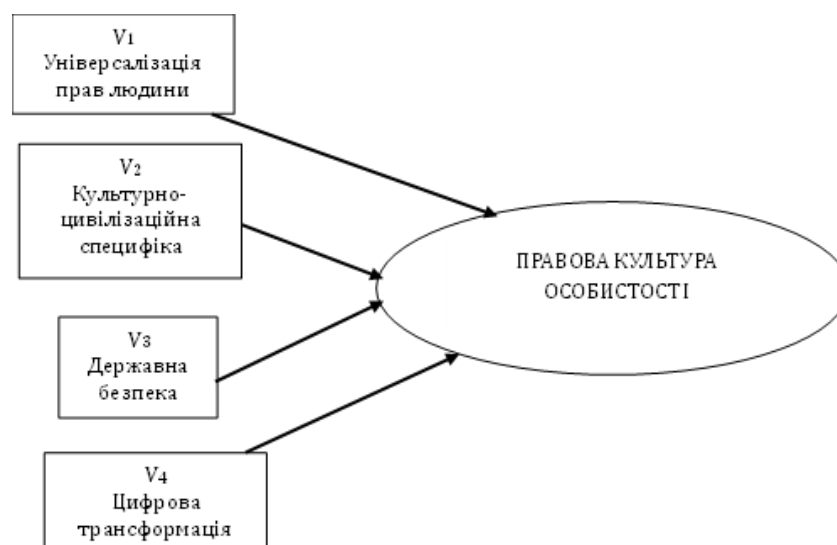

Рисунок 1. Концептуальна модель формування правової культури особистості

Джерело: розроблено авторами.

Результати дослідження дозволили запропонувати концептуальну модель формування правової культури особистості, яка ґрунтується на взаємодії кількох соціально-правових векторів (рис. 1). На відміну від лінійних моделей, де правова культура розглядається як результат накопичення правових знань, запропонований підхід виходить із того, що розвиток правової культури визначається одночасною дією декількох різноспрямованих сил.

Основними векторами виступають:

V_1 – вектор універсалізації прав людини, який формується під впливом міжнародного права, глобальних стандартів прав людини та діяльності міжнародних організацій.

V_2 – вектор культурно-цивілізаційної специфіки, який відображає вплив національних традицій, релігійних норм та історичного досвіду конкретного суспільства.

V_3 – вектор державної безпеки, пов'язаний із необхідністю забезпечення громадського порядку, національної безпеки та стійкості державних інститутів.

V_4 – вектор цифрової трансформації, який характеризує вплив інформаційного середовища, цифрових платформ та нових технологій на правову свідомість особистості.

Для більш повного пояснення механізму формування правової культури особистості запропоновану модель доцільно представити у вигляді результуючого вектора взаємодії основних соціально-правових впливів:

$$\vec{LC} = \vec{V_1} + \vec{V_2} + \vec{V_3} + \vec{V_4} \quad (1)$$

де:

$(\vec{LC})$ — результуючий вектор правової культури особистості;

$(\vec{V_1})$ — вектор універсалізації прав людини;

$(\vec{V_2})$ — вектор культурно-цивілізаційної специфіки;

$(\vec{V_3})$ — вектор державної безпеки;

$(\vec{V_4})$ — вектор цифрової трансформації.

Запропонована формула відображає теоретичне положення про те, що рівень розвитку правової культури визначається не окремим чинником, а сукупною дією кількох взаємопов'язаних напрямів впливу. При цьому не лише інтенсивність окремих векторів, але й ступінь їх збалансованості визначає характер правової соціалізації особистості та ефективність реалізації прав людини. Відповідно ефективність забезпечення прав людини може бути представлена як функція результуючого вектора правової культури:

$$HRP = f(|\vec{LC}|) \quad (2)$$

де (HRP) (Human Rights Protection) характеризує рівень фактичної забезпеченості та захищеності прав людини у конкретному суспільстві. Чим більш гармонійною є взаємодія зазначених векторів, тим вищою є здатність правової культури забезпечувати реалізацію та захист прав людини.

Таким чином, рівень розвитку правової культури визначається не окремим вектором, а результуючою їх взаємодією. У стабільних демократичних суспільствах спостерігається відносна збалансованість зазначених впливів. Натомість у кризових умовах окремі вектори можуть посилюватися та змінювати загальну траєкторію розвитку правової культури.

У цьому контексті можна говорити про зростання своєрідної соціально-правової ентропії, під якою пропонується розуміти збільшення різноманітності та неоднорідності моделей правової культури в сучасному світі. На відміну від тенденцій кінця XX – початку XXI століття, коли домінувала ідея поступової універсалізації правових стандартів, сучасний етап характеризується посиленням нормативного плюралізму та регіональної специфіки.

Запропонована модель не претендує на кількісне вимірювання правової культури, а виконує евристичну функцію, дозволяючи систематизувати ключові чинники її формування та пояснити відмінності у механізмах забезпечення прав людини в різних соціально-правових контекстах.

Поряд із процесами розвитку правової культури сучасний світ демонструє тенденції її поступової ерозії. Під ерозією правової культури пропонується розуміти процес послаблення нормативного авторитету права у суспільній свідомості, зниження рівня довіри до правових

інститутів та поступове заміщення правових механізмів позаправовими способами регулювання суспільних відносин.

На відміну від правового нігілізму, який передбачає свідоме заперечення цінності права, ерозія правової культури часто має латентний характер і проявляється через поступове зниження поваги до правових норм, вибіркове ставлення до принципу верховенства права та зростання толерантності до порушення прав людини. Основними чинниками ерозії правової культури у сучасних умовах можна вважати:

- поширення цифрової дезінформації та маніпулятивного інформаційного контенту;
- посилення правового популізму та політизації правових рішень;
- сек'юритизацію суспільних відносин і розширення практик обмеження прав під приводом забезпечення безпеки;
- зростання нормативної фрагментації та конкуренції різних регулятивних режимів;
- зниження рівня інституційної довіри до органів державної влади та правосуддя.

У межах запропонованого підходу рівень ерозії правової культури може бути представлений як окремий деструктивний вектор:

$$E = D + P + S + F + T \quad (3)$$

де:

- D — дезінформація;
- P — правовий популізм;
- S — сек'юритизація;
- F — нормативна фрагментація;
- T — дефіцит інституційної довіри.

Тоді загальна модель розвитку правової культури набуває такого вигляду:

$$LC = (V_1 + V_2 + V_3 + V_4) - E \quad (4)$$

У цьому випадку ерозія правової культури виступає чинником, що зменшує здатність суспільства забезпечувати ефективну реалізацію прав людини навіть за наявності розвиненої нормативно-правової бази. Саме тому сучасна правова політика повинна бути спрямована не лише на вдосконалення законодавства, а й на підтримання належного рівня правової культури та суспільної довіри до права.

Україна є одним із найбільш показових прикладів складної взаємодії різноспрямованих векторів формування правової культури. З одного боку, євроінтеграційний курс стимулює адаптацію законодавства до європейських стандартів верховенства права, прав людини та демократичного врядування. Це посилює вплив вектора універсалізації прав людини та сприяє формуванню відповідних правових цінностей. З іншого боку, повномасштабна війна об'єктивно посилює значення безпекового компонента. У таких умовах розширюється сфера державного регулювання, зростає роль інституцій безпеки та виникає потреба у тимчасових обмеженнях окремих прав і свобод. Відповідно, вектор державної безпеки набуває значно більшої ваги, ніж у мирний період.

Особливістю української ситуації є те, що зазначені процеси не обов'язково перебувають у стані конфлікту. Навпаки, довгострокова стійкість демократичної держави значною мірою залежить від здатності поєднати захист прав людини із забезпеченням безпеки. Саме тому сучасна українська правова культура формується як гібридна система, у якій одночасно присутні європейські правові стандарти, національні правові традиції та безпекові практики воєнного часу.

Таким чином, український досвід демонструє, що правова культура особистості не є статичним явищем. Вона постійно трансформується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, а її розвиток визначається конфігурацією соціально-правових векторів, які формують умови реалізації та захисту прав людини.

Запропонована векторна модель дозволяє по-новому інтерпретувати сучасні процеси трансформації правової культури особистості. Якщо наприкінці XX – на початку XXI століття домінувала концепція поступового поширення універсальних правових стандартів та зближення правових систем, то сучасний етап розвитку характеризується значно складнішою конфігурацією соціально-правових процесів. Поряд із тенденціями до універсалізації прав

людини дедалі помітнішими стають процеси посилення культурно-цивілізаційних відмінностей, зростання ролі безпекових чинників та трансформації механізмів правової соціалізації під впливом цифрових технологій.

У різних регіонах світу зазначені процеси проявляються неоднаково. Для значної частини країн Західної Європи характерним залишається пріоритет індивідуальних прав і свобод, хоча останніми роками спостерігається посилення безпекового компоненту правової політики. У низці азійських держав більшого значення набувають колективістські цінності та суспільна стабільність, що впливають на особливості реалізації окремих категорій прав людини. У країнах Глобального Півдня важливим чинником залишається співіснування формальних правових інститутів із традиційними та неформальними механізмами соціального регулювання. Унаслідок цього сучасний світовий правовий простір дедалі менше нагадує систему, що рухається до єдиної універсальної моделі. Натомість спостерігається формування множинних траєкторій розвитку правової культури, які поєднують глобальні стандарти прав людини з локальними культурними та політичними особливостями. У таких умовах ефективність забезпечення прав людини залежить не лише від змісту правових норм, але й від здатності правової культури адаптуватися до нових соціальних викликів без втрати своїх фундаментальних ціннісних орієнтирів.

Таким чином, результати дослідження підтверджують доцільність розгляду правової культури особистості як динамічної системи, що формується під впливом взаємодії кількох різноспрямованих векторів. Саме характер цієї взаємодії значною мірою визначає ефективність реалізації та захисту прав людини в сучасному суспільстві.

6. Conclusions

Правова культура особистості є одним із ключових чинників ефективного забезпечення та захисту прав людини, оскільки саме вона визначає готовність особи усвідомлювати свої права, користуватися ними, захищати їх правовими засобами та поважати права інших членів суспільства. На відміну від вузького розуміння правової культури як сукупності правових знань, сучасний підхід дозволяє розглядати її як складний багаторівневий феномен, що охоплює правову свідомість, ціннісні орієнтації, поведінкові практики та характер взаємодії особи з правовими інститутами.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що сучасні дослідження правової культури розвиваються у межах трьох взаємопов'язаних напрямів: вивчення правової свідомості особистості, аналізу інституційних умов реалізації прав людини та дослідження глобальних трансформацій правового простору. Водночас встановлено, що у науковому дискурсі недостатньо уваги приділено інтеграції зазначених рівнів аналізу в єдину концептуальну модель. У результаті дослідження також запропоновано підхід до розуміння правової культури особистості як результату взаємодії кількох соціально-правових векторів: універсалізації прав людини, культурно-цивілізаційної специфіки, державної безпеки та цифрової трансформації. На відміну від лінійних моделей, запропонована концепція дозволяє враховувати одночасний вплив різних факторів, які можуть як взаємно підсилювати, так і обмежувати один одного.

Порівняльний аналіз регіональних моделей правової культури показав, що сучасний світ характеризується не лише процесами правової конвергенції, але й тенденціями до збереження та відтворення культурно обумовлених моделей правового розвитку. Водночас встановлено, що однією з ключових загроз ефективному забезпеченню прав людини у XXI столітті виступає ерозія правової культури, яка проявляється у зниженні довіри до права, посиленні нормативної фрагментації та поширенні позаправових моделей регулювання суспільних відносин. За таких умов підтримання належного рівня правової культури стає самостійним напрямом забезпечення прав людини та стійкості демократичної правової держави. Це свідчить про формування більш складного та плюралістичного глобального правового середовища, в якому універсальні стандарти прав людини взаємодіють із локальними соціокультурними практиками. Встановлено, що сучасна Україна демонструє особливу модель трансформації правової культури, яка формується під впливом одночасної дії євроінтеграційних процесів, національних правових традицій та безпекових викликів воєнного часу. У зв'язку з цим український досвід може розглядатися як приклад складної адаптації правової культури до умов

глибоких суспільних трансформацій за збереження орієнтації на демократичні цінності та права людини.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення індикаторів емпіричного вимірювання окремих компонентів правової культури особистості, а також вивчення впливу цифрового середовища та новітніх інформаційних технологій на трансформацію правосвідомості й механізми реалізації прав людини.

References

1. Arbeláez, L. (2023). The contradictory relationship between safety and human rights. *Revista Criminalidad*, 65(2), 145–158. <https://doi.org/10.47741/17943108.484>
2. Atamanova, N., & Diachenko, O. (2022). Pravova kultura ta yii rol u formuvanni pravoporiadku suchasnoi ukrainskoi derzhavy [Legal culture plays a role in the formation of the legal order of the modern Ukrainian state]. *Nove Ukrainske Pravo – New Ukrainian Law*, (1), 82–87. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.12> (in Ukrainian)
3. Berebon, Ch. (2025). Populism and the Erosion of International Legal Norms. *Journal of Contemporary Dialectical Sociology*, 13(1), 106–119. <https://www.researchgate.net/publication/389902126>
4. Buriak, I., Skaletska, Z., Rezvorovych, K., & Gigin, O. (2023). The phenomenon of legal culture as a component of the legal system. *Futurity Economics & Law*, 3(2), 41–61. <https://doi.org/10.57125/FEL.2023.03.25.03>
5. Hertogh, M. (2023). Relational legal consciousness in the punitive welfare state: How Dutch welfare officials shape clients' perceptions of law. *Law & Society Review*, 57(3), 293–316. <https://doi.org/10.1111/lasr.12663>
6. Hogemann, E. (2020). Human rights beyond dichotomy between cultural universalism and relativism. *The Age of Human Rights Journal*, (14), 19–36. <https://doi.org/10.17561/tahrj.v14.5476>
7. Horák, F., Lacko, D., & Kloczek, A. (2020). Legal consciousness: A systematic review of its conceptualization and measurement methods. *Anuario de Psicología Jurídica*, (31), 9–34. <https://doi.org/10.5093/apj2021a2>
8. Kelemen, R. D. (2020). The European Union's authoritarian equilibrium. *Journal of European Public Policy*, 27(3), 481–499. <https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1712455>
9. Krykhovetskyi, I., & Koroied, S. (2023). Rol pravovoi kultury u formuvanni pravovykh norm ta realizatsii pravovoi polityky Ukrainy [The role of legal culture in the formation of legal norms and the implementation of legal policy in Ukraine]. *Yurydychnyi Naukovyi Elektronnyi Zhurnal – Yurydychnyi Naukovyi Elektronnyi Zhurnal*, (7), 598–600. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/138> (in Ukrainian)
10. Lomaka, V. (2023). Europeanization of legal culture: An exploratory essay. *Problems of Legality*, (160), 192–211. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.273873>
11. Madsen, M. R. (2022). Human Rights and European Integration: Subsidiarity Revisited. In J. F. Kjølbrog, M. Tsrili, & S. O'Leary (Eds.), *Liber Amicorum Robert Spano* (pp. 475–486). Anthemis. <https://lnk.ua/T5DdRzqrt>
12. Nielsen, L. (2024). Relational rights and legal consciousness research: theoretical and methodological innovations. *Journal of Law and Society*, 51(Suppl. 1), S4–S12. <https://doi.org/10.1111/jols.12515>
13. O'Donnell, G. (2010). *Democracy, agency and the state: Theory with comparative intent*. Oxford University Press. <https://www.amazon.com/Democracy-Agency-State-Comparative-Democratization/dp/0199587612>
14. Perez, C. (2023). The securitization of asylum: A review of UK asylum laws post-Brexit. *International Journal of Refugee Law*, (XX), 1–18. <https://doi.org/10.1093/ijrl/eead030>
15. Polishchuk, T. (2024). *Zasoby formuvannia pravovoi kultury osoby v Ukraini: dysertatsiine doslidzhennia* [Resources for the formation of the legal culture of the individual in Ukraine: PhD dissertation]. King Danilo University. <http://repository.ukd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1682> (in Ukrainian)
16. Szilágyi, I. (2022). Social Legal Consciousness or Legal Culture? *Public Governance, Administration and Finances Law Review*, 7(2), 5–39. <https://doi.org/10.53116/pgafir.2022.2.1>
17. Topulli, E. (2016). Securitization of migration and human rights in Europe. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 2(1), 86. <https://doi.org/10.26417/ejms.v2i1.p86-92>
18. Young, K., & Billings, K. (2020). Legal Consciousness and Cultural Capital. *Law & Society Review*, 54(1), 33–65. <https://doi.org/10.1111/lasr.12455>
19. Zubchevska, S. (2022). Pravova kultura yak zaporuka formuvannia pravovoi vidpovidalnosti molodi [Legal culture as a guarantee of forming legal awareness of youth]. *Scientific work of the International Academy of Personnel Management. Pedagogical Sciences*, 1(52), 16–20. <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2022.1.3> (in Ukrainian)
20. Zürn, M. (2019). *A theory of global governance*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198819974.001.0001>